

JAAP KAMERLING

In Amsterdamse Amstelkerk straks kerk, kantoor en restaurant

Houten noodkerk uit 17de eeuw wordt multi-functioneel centrum

De gereformeerde kerkgangers van de door de Amsterdamse vroedschap in 1670 voor hen gebouwde houten noodkerk op het Amstelveld zullen het nooit hebben kunnen bevroeden. Hun 'predikschuur' bestaat anno 1989 nog altijd en volgend jaar zullen de kerkgangers van de zondagmorgendienst diezelfde dag nog hun benen kunnen strekken op een gezellig terras vóór de kerk en 's avonds in de kerk kunnen dineren in een sfeer restaurant.

Iedere Amsterdammer kent de wit geschilderde in grenehout opgetrokken vierkante kerk aan het Amstelveld. Het knusse houten bouwwerk genoot vooral bekendheid als onderkomen voor de Amsterdamse studentenecclesia van *Huub Oosterhuis* en *pater Van Kilsdonk*. Elke zondag schoven de studenten van deze kritische basisgemeente aan in de harde banken met een bekertje koffie in de hand om hun viering te houden, opgeluisterd door de fraaie klanken van het prachtige Bätz-orgel en de verrukkelijke zang van het ecclesia-koor.

In 1986 besloot de Nederlands Hervormde Gemeente, die de kerk totdantoe zelf gebruikte en verhuurde aan de ecclesia de knoop door te hakken en het gebouw voor een gulden te verkopen aan de Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel N.V. Mede als gevolg van dalend kerkbezoek en ledental had de Hervormde Gemeente onvoldoende geld om de kerk goed te onderhouden. Prioriteit werd gegeven aan restauratie van een an-

dere hervormde kerk zoals de Westerkerk en noodgedwongen besloot men de houten 'noodkerk' af te stoten. Stadsherstel schakelde architectenbureau *Prins*, dat in 1960 ook al eens een restauratieplan had gemaakt, en in 1988 werd er gestart met een restauratie, die zou leiden tot herbestemming van de kerk, waarbij tenslotte echter de kerkelijke functie toch als één van de functies behouden kan blijven.

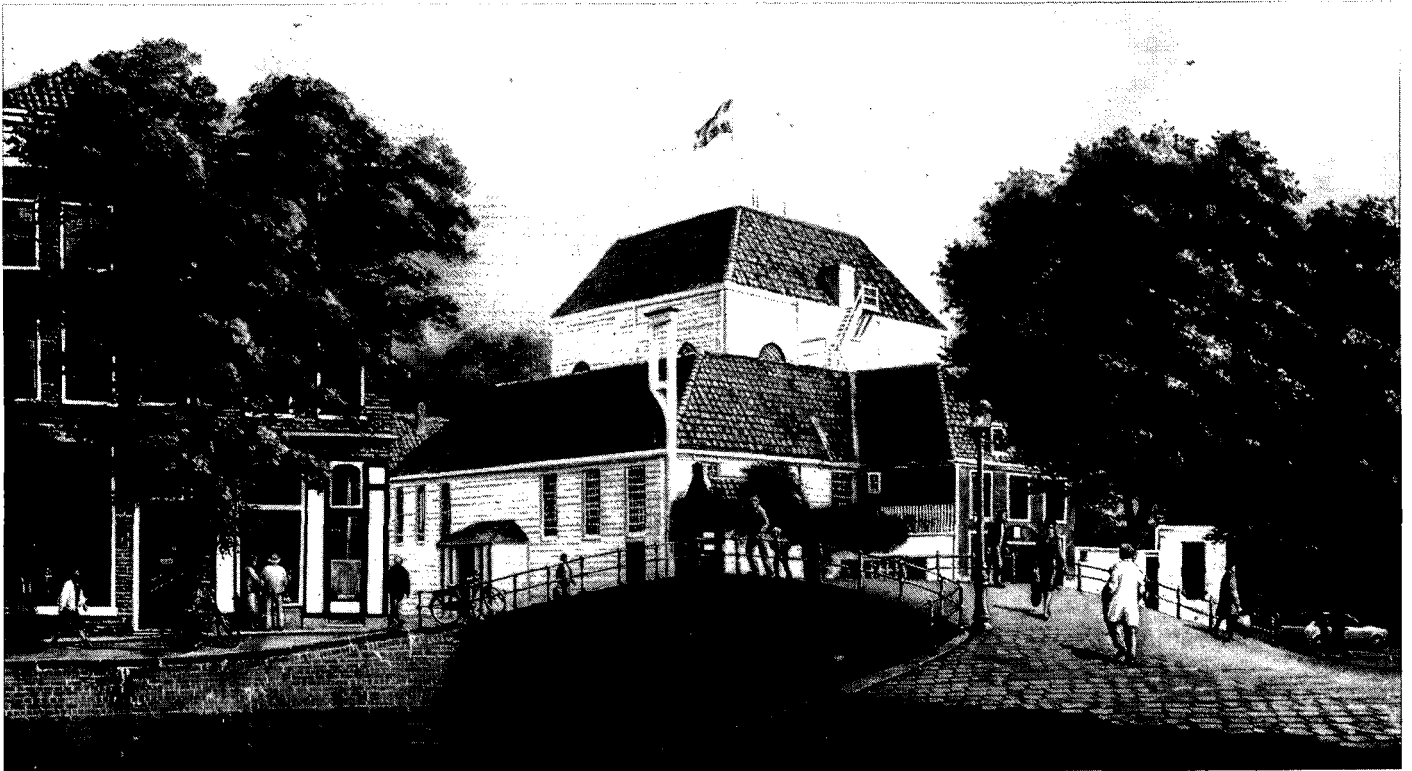
Inbouw

Het hoge middengedeelte van de kerk blijft geheel open en kan blijven fungeren als ruimte voor de eredienst maar daarnaast zullen er concerten, congressen, exposities e.d. worden gehouden. In de lage beuk aan weerskanten van het middengedeelte is op 1.80 m hoogte een vloer gestort voor een kantoorverdieping van Stadsherstel. Onder het kantoor komt aan de Prinsengrachtzijde op de begane grond een restaurant en aan de kant van de Kerkstraat een archiefruimte en de consistoriekamer van de Hervormde Gemeente.

In de stenen aanbouw van de houten kerk aan de kant van de Reguliersgracht en het Amstelveld, waar vroeger o.m. de consistorie zetelde en de oude bakkerij, waar het brood voor de armen werd gebakken, komen vier woningen. De kantoorinbouw in de omgang van de kerk wordt met een glazen wand gescheiden van het hogere middengedeelte van de kerk, zodat de kerkganger en of bezoeker van exposities en concerten het zicht behouden op de gewelven van de zijbeuken. De structuur van het monumentale interieur kan daardoor goed tot zijn recht blijven komen, ook al worden er functies aan de kerk toegevoegd.

Alvorens verder op de restauratie in te gaan eerst nog iets over de boeiende geschiedenis van deze unieke kerk. Waarom werd deze kerk, die bedoeld was voor een periode van zo'n 15 jaar en volgens bouwkundig ingenieurs theoretisch gezien al 200 jaar geleden bezweken had moeten zijn, niet vervangen door een permanent gebouw? *Jaap van der Veen*, projectleider van de restauratie, die me geduldig rondleidt: 'Een verklaring zou kunnen zijn, dat men wachtte met de bouw van een definitieve kerk totdat de vierde uitleg van de stad, waarmee in 1658 werd begonnen, volgebouwd zou zijn'. In deze tijd van vele en langdurige oorlogen begon men bovendien al gauw in te zien, dat het tijdelijke karakter van een noodkerk wel eens heel langdurig kon worden. Er waren wel meer

Schilderij van de Amstelkerk zoals die er na de restauratie weer uit ziet (Stuiver, 1987, foto Amsterdamse Mij tot Stadsherstel).

houten schuurkerken, die het lang uithielden zoals die in *Volendam* en *Zuid-Schermer* en ook in Amsterdam zelf, waar de Eilandskerk op het Bickerseiland pas in 1736 werd vervangen door een stenen gebouw. Wel werden later in de 17de eeuw stenen gebouwtjes aan de kerk toegevoegd, zoals de kosterwoning en de consistoriekamer die nu dus tot woningen worden verbouwd.

Neo-gotisch

Hoewel er in de omgeving van de kerk aan de grachten voldoende kapitaalkrachtige gelovigen woonden en ook wel in de Amstelkerk kerken duurde het tot 1840, dat een rijke weduwe, *mevrouw Tonis, geb. Frederica Elisabeth Cramer*, een flink bedrag (f 25.000) aan de kerk naliet om die te moderniseren. Architect *H. Springer* won de prijsvraag, die werd uitgeschreven, en architect *P. Hamer* moderniseerde de kerk in neo-gotische stijl. De kerk kreeg een nieuwe betimmering aan de binnenzijde, een nieuwe preekstoel en herenbanken en een orgel van de bekende orgelbouwer *Jonathan Bätz*. Al eerder ($\pm$ 1810) was aan de buitenkant van de kerk de horizontale witte buitenbetimmering aangebracht. Onderzoek toonde onlangs aan, dat de oude onderliggende beschieting uit staand houtwerk bestond, dat een rode baksteenkleur moet hebben gehad.

De neo-gotische uitmontering van Springer is bij de huidige restauratie als uitgangspunt gekozen. De kantoorruimten

van Stadsherstel bijvoorbeeld worden precies afgeschoten tussen de fraaie gordelbogen, die Springer aanbracht. En de grenshouten gevels blijven gelukkig wit. Wel moet aan drie kanten van de buitengevel het hout vervangen worden. Al bij een eerste onderzoek van architect Prins in 1960 bleek dat toen al een van de twaalf kolommen, die de middenbeuk van de kerk schragen, verrot was. Ruim twintig jaar later bleken er al drie verrot. De afvoer van hemelwater in de kerk is altijd al gebrekkig geweest en lekkage heeft veel hout doen verrotten en schimmel- en zwamvorming alle kans gegeven. Met speciale subsidies wordt nu alle hout, dat niet vervangen hoeft te worden, geïmpregneerd tegen aantasting.

Akoestiek

Van der Veen vertelt, dat ook het klankrijke orgel van Bätz op dit moment wordt gerestaureerd, bij *Flentrop* te Zaandam. De akoestiek van de kerk is heel bijzonder en vooral erg gunstig voor houten blaasinstrumenten. Onderzoek heeft uitgewezen, dat, als de inbouw van het kantoor goed gebeurt en met gebruikmaking van de juiste materialen, de akoestiek zijn hoge niveau kan behouden.

In juni 1990 zal de restauratie voltooid zijn. De kosten zullen dan ongeveer 6 miljoen hebben bedragen. Voor de restauratie van het casco kon 90 procent subsidie worden verkregen, de inbouw moet door Stadsherstel zelf worden gefinancierd.

Dankzij de vele nieuwe functies, die de kerk erbij krijgt en vooral dankzij de komst van het restaurant kan een sluitende exploitatie worden gerealiseerd.

Ondanks die nieuwe functies kan de monumentaliteit van dit unieke bouwwerk volledig tot zijn recht blijven komen. De woningen in de aanbouw van de kerk worden zelfs geheel in oude stijl gerestaureerd tot nieuwe huurwoningen van Stadsherstel. Over de medewerking van het Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg is Van der Veen prima te spreken evenals over het vakmanschap van architectenbureau *Prins* en aannemer *Schakel en Schrale* te Amsterdam. Op de valreep horen we ook nog, dat de gemeente ook het Amstelveld zelf als historisch decor van de kerk wil gaan opknappen. Het plein wordt geherprofileerd en rond de kerk komen klassieke *Jan van der Heijden*-lantarens. Het nu nog bestaande witkar-station van de voormalige provo Luud Schimmelpenninck – visueel niet echt een verrijking van het stadsbeeld – gaat weg, evenals de speelplaats op het plein. Kerk en plein zullen straks weer een schitterend ensemble worden met het unieke witte gebouw op een glooiend, mooi ingericht pleinprofiel. ■

Literatuur

Nieuwsbrief van de Vereniging Vrienden Amsterdamse Mij. Stadsherstel, aug. 1988 en febr. 1989, Amsterdam.
Ons Amsterdam, Jaargang 40, nr. 2, Amsterdam.